ISNN 3030-3907

2026
MAY
ISSUE - 5
VOLUME - 4

DEVELOPMENT OF SCIENCE

scientific journal

Development of science

Ilmiy jurnal

MAY 2026
Issue - 5, VOLUME - 4

ISSN 3030 -3907

Ilmiy jurnal OAK rayosatining 2024 yil 27 sentabrdagi 361-son qaroriga asosan 02.00.00 kimyo fanlari hamda 2025 yil 12 fevral 367- son qaroriga asosan 05.00.00 texnika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiya ishlari yuzasidan dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan milliy ilmiy nashrlar ro‘yxatiga kiritilgan.

BOSH MUHARRIR:
Temirov Alisher Hoshim o‘g‘li – texnika fanlari falsafa doktori (PhD),Dotsent.
TAHRIRIYAT KENGASH RAISI:
Fozilov Sadriddin Fayzullayevich – texnika fanlari doktori, professor
TAHRIRIYAT KENGASH A’ZOLARI

TEXNIKA FANLARI/ TECHNICAL SCIENCES/ ТЕХНИЧЕСКИЕ НАУКИ

Bozorov G‘ayrat Rashidovich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, professor
Abdurahmonov Olim Rustamovich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, professor
Adizov Bobur Zamirovich
O‘zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi Umumiy va noorganik kimyo instituti, professor
Hayitov Ruslan Rustamjonovich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, professor
Jumayev Qayum Karimovich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, professor.
Berdiyev Dorob Murodovich
Islom Karimov nomidagi Toshkent Davlat Texnika Universiteti, professor
Maxmudov Rafiq Amonovich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, professor.
Tilloyev Lochin Ismatilloyevich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Raxmonov Qahramon Sanakulovich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Barakayev Nusratullo Rajabovich
Islom Karimov nomidagi Toshkent Davlat Texnika Universiteti, professor.
Jo‘rayev Xayrullo Fayziyevich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, professor.
Panoyev Erali Rajabboyevich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Ataullayev Sherzod Nabiullyevich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Murodov Malik Negmurodovich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Axmedova Ozoda Bahronovna
Islom Karimov nomidagi Toshkent Davlat Texnika Universiteti.
Safarov Bahri Jumayevich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Xaydarov Axtam Amonovich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Safarov Jasur Alijon o‘g‘li
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.

KIMYO FANLARI/ CHEMICAL SCIENCES/ ХИМИЧЕСКИЕ НАУКИ

Axmedov Voxid Nizomovich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, professor
Umarov Baqo Bafoyevich
Buxoro Davlat Universiteti, professor
Kodirov Abduaxad Abduraximovich
Qarshi davlat Universiteti, professor
Qurbonov Mingniqul Jumagulovich
Qarshi davlat Universiteti, dotsent
Turemuratov Sharibay Naurizbaevich
O‘zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi Qoraqalpog‘iston bo‘limi Bosh ilmiy kotibi, professor
Tursunov Kaxor Shonazarovich
Qarshi davlat Universiteti, professor
Do‘stov Hamro
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, professor
Panoyev Nodir Shavkatovich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Olimov Bobur Bahodir o‘g‘li
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Kasimov Sherzod Abduazimovich
Termiz Davlat Universiteti, professor.
Aliqulov Rustam Valiyevich
Termiz Davlat Universiteti, professor
Tropov Xamza Tursunovich
Samarqand Davlat Universiteti, professor

IQTISODIYOT FANLARI/ ECONOMICS/ ЭКОНОМИЧЕСКИЕ НАУКИ

Nizamov Aslitdin Badreddinovich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, professor.
Boboyev Akmal Choriyevich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, professor.
Ergashxojayeva Shaxnoza Djasurovna
Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, professor
Saidaxmedova Nodira Ilxomovna
Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, professor
Muxsinov Bekzod Toxirovich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Shakarov Qulmat Ashirovich
Renessans ta'lim universiteti,dotsent.
Jumaeva Zulfiya Qayumovna
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Norova Salomat Yusupovna
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Avezova Shaxnoza Maxmudjonovna
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Jalilov Jamshid G‘anijonovich
Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, dotsent
Xasanova Gulruh Djumanazarovna
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.

PEDAGOGIKA FANLARI/ PEDAGOGICAL SCIENCES / ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ НАУКИ

Siddiqova Sadoqat G‘afforovna
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Zoyirov Erkin Xalilovich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, DSc, professor
Gaffarov Feruz Hasanovich
Puchon Universiteti, *professor*
Ruziyev Davron Yuldashevich
Buxoro Davlat Universiteti, professor
Muradova Firuza Rashidovna
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, professor.
Yunusova Gulandon Samiyevna
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, professor.
To‘xtayeva Zebo Sharifovna
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, professor.
Navro‘zova Gulchixra Nigmatovna
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Uzoqova Laylo Polvonovna
Buxoro muhandislik – texnologiya instituti, dotsent.
To‘raqulova Marjona Qiyom qizi
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Muradova Zarina Rashidovna
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Murodov Sanjar Aslonovich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Shodiyev Jahongir Jo‘raqulovich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent
Gaffarov Laziz Hasanovich
Buxoro muhandislik – texnologiya instituti, dotsent.

Tahririyat a’zolarning to‘liq ro‘yxati jurnalning www.devos.uz saytida keltirilgan.

Tahririyat hay’ati a’zolarining tarkibini o‘zgartirish hamda qo‘shimcha kiritish yoki tahririyat a’zoligidan chiqarish bosh muharrir tomonidan amalga oshiriladi.

ISSN 3030-3907

Development of science ilmiy jurnali 2024 yil 15 aprel kuni №256445 sonli guvohnoma bilan Davlat ro‘yxatidan o‘tgan.

To‘plam elektron ko‘rinishda (pdf formatida) mualliflarga taqdim etiladi. To‘plamga kiritiladigan maqolalarning mazmuni, ulardagi statistik ma’lumotlar va me’yoriy hujjatlarning to‘g‘riligiga hamda har qanday fikr - mulohazalarga mualliflarning o‘zlari mas’ul hisoblanadilar. Talablarga javob bermaydigan maqolalar to‘plamga kiritilmaydi. Tashkiliy qo‘mita maqola matnini qisqartirish, qisman tuzatish kiritish, seksiyalarga joylashtirish huquqiga ega.

ISSN 3030-3907

TALABALARDA KREATIV FIKRLASH KO‘NIKMALARINI SHAKLLANTIRISHDA BADIIY ADABIYOTNING O‘RNI

Miraliyeva Dilafruz Tohirovna
Xalqaro Nordik Universiteti P.f.f.d., (PhD) dotsent
Sharipova Shohida Shoymardonovna
Xalqaro Nordik Universiteti 2-kurs magistranti

Annotatsiya. Mazkur maqolada talabalarda kreativ fikrlash ko‘nikmalarini shakllantirishda badiiy adabiyotning tutgan o‘rni, uning ahamiyati, zamonaviy ta’lim jarayonida badiiy matnlar asosida ijodkorlik faoliyatini rivojlantirish imkoniyatlari keng tahlil qilinadi. Shuningdek, adabiyot va kreativlik o‘rtasidagi uzviy bog‘liqlik, badiiy asarlarni o‘qish orqali shaxs ongida yuzaga keladigan o‘zgarishlar, fikrlash doirasining kengayishi, bevosita hayotiy misollar tahlil qilinadi. Maqolada zamonaviy psixologik va pedagogik nazariyalar asosida badiiy adabiyotning ijodiy tafakkurni shakllantirishdagi roli ilmiy asosda yoritiladi.

Kalit so‘zlar: kreativ fikrlash, badiiy adabiyot, tafakkur, ijodkorlik, talaba, o‘qitish, pedagogika, zamonaviy ta’lim.

Аннотация. В данной статье подробно анализируется роль художественной литературы в формировании навыков творческого мышления у учащихся, её значение и возможности развития творческой деятельности на основе художественных текстов в современном образовательном процессе. Также анализируется неразрывная связь между литературой и творчеством, изменения, происходящие в сознании человека при чтении художественной литературы, расширение кругозора и приводятся примеры из жизни. Статья научно освещает роль художественной литературы в формировании творческого мышления на основе современных психолого-педагогических теорий.

Ключевые слова: творческое мышление, художественная литература, мышление, творчество, учащийся, обучение, педагогика, современное образование.

Abstract. This article extensively analyzes the role of fiction in the formation of creative thinking skills in students, its importance, and the possibilities of developing creative activity based on fiction texts in the modern educational process. It also analyzes the inextricable link between literature and creativity, the changes that occur in the consciousness of a person through reading fiction, the expansion of the scope of thinking, and direct life examples. The article scientifically illuminates the role of fiction in the formation of creative thinking based on modern psychological and pedagogical theories.

ISSN 3030-3907

Keywords: creative thinking, fiction, thinking, creativity, student, teaching, pedagogy, modern education.

KIRISH.

Yangi islohotlar bosqichiga qadam qo‘ygan mamlakatimizda yoshlarni zamon talablari asosida tarbiyalash va ularning ilmiy, madaniy salohiyatini oshirishga alohida e’tibor qaratilmoqda. Bugun zamonaviy axborot asri, intellektual kapitalning asosi sifatida kreativ fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirish o‘z dolzarbligini yo‘qotmayapti. Ayniqsa, talabalarda mustaqil fikrlash, ertangi kunda innovatsion yutuqlarga erishishda muhim ahamiyat kasb etadigan kreativ tafakkurni shakllantirishda badiiy adabiyot g‘oyat muhim omil sifatida maydonga chiqadi. Badiiy adabiyot kishining dunyoqarashini kengaytirish, tafakkurini boyitish, so‘z boyligini rivojlantirish, estetik didini shakllantirish sifatida naqadar muhim vosita ekani tarixan ko‘p bora isbotlangan. Hozirgi kunda esa badiiy matnlarni o‘qitishda didaktikadan ko‘ra ijodkorlikka, yangi g‘oyalarni ilgari surish imkonini beradigan kreativ fikr yuritishga urg‘u berilayotgani bejiz emas. Badiiy asarlarni o‘qiydigan talaba odatda, tasavvur qilish va obrazlarni individual talqin qilish, fikrlarni mustaqil ravishda shakllantirish, muammolarga yangicha yechim topa olish ko‘nikmasiga ega bo‘ladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA.

Badiiy adabiyot bu faqatgina hayotni aks ettirish, axloqiy me’yorlarni talqin qilish vositasi emas, balki insonga beg‘ubor, betakror ijodiy tafakkur ochilishiga imkoniyat beradigan keng maydondir. Adabiyot orqali kishi o‘z dunyoqarashini shakllantiradi, fikrlash doirasini kengaytirishga erishadi, voqelikni ko‘proq talqin qilish imkoniga ega bo‘ladi. Shu ma’noda, adabiyot va kreativ fikrlash o‘zaro bir-birini to‘ldiruvchi ikki asosiy tushuncha sifatida ko‘riladi. Kreativ fikrlash deganda insonga xos bo‘lgan mavjud g‘oyalar asosida yangi, original qarashlarni ilgari surish, bo‘layotgan voqea-hodisalarga o‘ziga xos yondoshuv bilan baho berish, muammolar yechimini noan’anaviy usullar orqali hal etish ko‘nikmasi tushuniladi. Aynan mana shu ko‘nikmalar badiiy adabiyot ta’sirida shakllana boshlaydi. Chunki, har bir asarda muallif tomonidan ilgari surilgan g‘oya o‘quvchini fikrlashga undaydi, savol paydo bo‘ladi, javob izlashga majbur bo‘ladi, natijada, talaba ham muammoga o‘z yondashuvini shakllantiradi [1].

Zamonaviy ta’limda ijodkorlik – o‘qitish jarayonining markaziga aylangan. O‘qituvchi talabalarda faqatgina bilim emas, balki insoniy fazilatlarni, o‘ziga xos qarash va ijtimoiy hayotga munosabat ko‘nikmalarini rivojlantirish yo‘lida turli metod va usullardan foydalanishga intiladi. Badiiy adabiyot bu borada talaba o‘z tasavvurida turli obrazlarni, syujetni, g‘oyani qayta-hozir qilishi, voqeani boshqacha, kutilmagan yo‘nalishda davom ettirishi, muallifni ham ma’nan

ISSN 3030-3907

to‘ldirib yuborishi orqali ijodiy tafakkur shakllantiradi. Talaba o‘z dunyoqarashini kengaytiradi, xayolot olamini faol ishga soladi, matndagi obrazni qayta idrok etadi, hatto muallif bilan “dialogga” kiradi. Bunday uslubda o‘qilgan adabiyot har qanday saboqdan, mustaqil mashg‘ulotdan, ochiq darsdan samaraliroq ijodiy natijaga olib keladi. Chunki kreativ fikr talabaning o‘zini bilishga, boshqalar bilan taqqoslashga, yangilikka intilishga va hayotga individual qarashga yo‘naltiradi [2].

Inson tafakkuriga ta’sir qiluvchi eng kuchli vositalardan biri so‘zdir. Badiiy matn esa so‘z imkoniyatining cho‘qqisi, jamiyat tafakkurining in’ikosidir. Talaba badiiy adabiyot mutolaasi jarayonida hayotga, jamiyatga, inson turmushiga, tabiatga, tarixga doir eng muhim savollarga javob topishga urinadi, o‘z mavqeyini, o‘z dunyoqarashini aniqlaydi. Aynan shu jarayonda unda kreativ tafakkur, yangi voqealarni o‘z boshidan o‘tkazish, obrazlarni xayolan “tiriltirish”, ruhiy his-hayajonni teran idrok etish ko‘nikmalari shakllanadi. Psixolog olimlar ta’kidlashicha, odatda badiiy matn bilan “yashash”, voqealarni tusha olish va tahlil eta bilish, shaxsda kreativ tafakkurning asosiy manbai hisoblanadi. O‘z navbatida, talaba hayotiy misollar, ijtimoiy jarayonlar, tarixiy voqealarni badiiy matnda o‘z aksini topganini o‘qib borar ekan, o‘z-o‘zidan voqelikga nisbatan yangicha kareyk, mustaqil fikrga ega bo‘ladi. Bu esa, o‘zini doimiy ijodiy qidiruvda, o‘rganishda, o‘zini tahlil qilishda ko‘radi, bu esa kreativ tafakkurni yanada faol harakatga keltiradi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR.

O‘quv jarayonida badiiy adabiyotdan samarali foydalanish uchun turli usullar ishlab chiqilgan. Jumladan, hikoyani tahlil qilish orqali undan muayyan tayanch nuqtalarini aniqlash, obrazlar harakatini ilgari surish, personaj mujassamida ijodiy tafakkur elementlarini izlash, voqealarning alternativ tugatishini taklif etish, badiiy asarni zamonaviy kontekstda qayta talqin qilish, autsorsing (roli o‘ynatish, dramaturgiya asosida yangi sahna yaratuvchi mashg‘ulotlar) kabi metodlar talabalarda kreativlikni shakllantiradi. So‘nggi yillarda badiiy adabiyot asosida kreativ fikrlash doiralarini kengaytirish uchun dasturiy metodikalar ishlab chiqilmoqda. Masalan, “Fantaziya metodikasi”, “Roliy o‘yin”, “Obrazli tafakkur” kabi yangi metodlar talabalarning o‘z hayotiy tajribasini badiiy matn asosida tahlil qilishiga yordam beradi. O‘qituvchi esa har bir talabaning individual tafakkurini, dunyoqarashini va psixologik xususiyatlarini nazarda tutgan holda faoliyat olib borishi talab etiladi. Muhimi, badiiy adabiyot bo‘yicha mustaqil tanqidiy fikrlar, esse va tahliliy maqolalar yozish talabalarda ijodiy izlanish, original yechim topish ko‘nikmasini rivojlantiradi. Bu jarayon ham o‘zaro muloqot, bahs-munozara va ijodiy hamkorlik asosida sodir bo‘lganida maksimal natija beradi. Shu tariqa, kreativ

ISSN 3030-3907

tafakkurni shakllantirish haqiqiy ijodiy muhitsiz, badiiy adabiyotning boy imkoniyatlarisiz amalga oshmaydi [3].

Har bir badiiy asar tagzaminida muayyan falsafiy va axloqiy mezon mavjud: insonparvarlik, do‘stlik, mehnatsevarlik, vatanparvarlik, haqiqatgo‘ylik va boshqalar. Aynan mana shu g‘oyalar kreativ tafakkur, mustaqil qarash uchun zamin yaratadi. Badiiy obrazlar orqali ijtimoiy jarayonlar va odamlar hayotini chuqur o‘rganish imkoniyati ochiladi. Shuningdek, she’riyatda timsollar tizimi, nasr asarlarida voqealar dramaturgiyasi, dramada obrazlar qarama-qarshiligi orqali ijtimoiy hayot to‘g‘risida chuqur xulosalar chiqarish mumkin. Talaba o‘qigan har bir asar uning tarzini, orzularini, qiymat mezonlarini belgilovchi omilga aylanishi mumkin. Shunday qilib, kreativ fikrlash – badiiy adabiyot ta’sirida to‘laqonli shakllanadigan murakkab tafakkur tizimidir. Zamonaviy ta’lim jarayonida kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish eng muhim ustuvor yo‘nalishlardan biridir. Badiiy matnlarni o‘rganish, tahlil qilish, baxs qilish, munozara yuritish palan jarayonlar talabalarda faqatgina bilish emas, balki o‘z fikrini aniq, lo‘nda, asosli va hujjatli tarzda ifoda eta olish, savollarga javob berish, o‘zgalar fikrini tahlil qilish, muloqotga kirishish, auditoriyaga ta’sir o‘tkazish singari ko‘nikmalarni ham tarbiyalaydi. Bu esa, kreativ fikrlashning asosiy komponenti – o‘z g‘oyalarini himoya qila olish madaniyati va so‘z ta’sirini his qilish qobiliyatini rivojlantiradi. Axborot portlashi asrida internet va zamonaviy vositalardan foydalanish, ijtimoiy tarmoqlar, elektron kitoblar, audiokitoblar orqali badiiy adabiyotga kirib borish imkoniyatlari ortib bormoqda. Bu holat kreativ fikrlashni shakllantirishda yangi usullarni sinovdan o‘tkazish imkonini yaratdi. Masalan, multimodal ta’lim jarayonida badiiy matnlarni vizual, audio va kinokadrlar tarzida o‘rganish natijasida talaba matnga nisbatan individual yondashuv shakllantiradi. Bunday usullar uning ijodiy izlanish doirasini kengaytiradi, har xil vositalardan foydalanishda tez moslashadi [4].

Har bir talaba uchun mustaqil o‘qish, o‘zaro bahs olib borish, tanqidiy qarash, yangi g‘oyalarga erkin baho berish, muallifga savol bera olish, muammoni individ qilgan holda yechish orqali kreativ tafakkur rivojlanadi. Ma’lumki, badiiy adabiyot har bir o‘quvchining dunyoqarashi, ruhiyatini kengaytiradi, boshqa asarlar, turli janrlarni mutolaa qilishga turtki beradi. Mustaqil mutolaa faqatgina mantiqiy tafakkur emas, balki tasavvur olamini, ijodiy kuchi, jamiyatga befarq emas, serg‘ayrat, mustaqil shaxs paydo bo‘lishiga sabab bo‘ladi. Talaba mustaqil mutolaa orqali o‘zini anglaydi, zamon bilan hamnafas bo‘ladi, jamiyatdagi har bir voqea, hadysa va hodisaga o‘z yondashuvini shakllantiradi. Bu – ijodiy tafakkur shakllanishining eng asosiy bosqichlaridan biridir.[5].

XULOSA.

ISSN 3030-3907

Yuqoridagilar asosida aytish mumkinki, talabalarda kreativ fikrlash ko‘nikmalarini shakllantirishda badiiy adabiyot eng samarali vositalardan biridir. Badiiy adabiyotning dunyoqarashni kengaytirish, tasavvur doirasini rivojlantirish, mustaqil fikrlash va ijodiy yechimlar izlash ko‘nikmalarini shakllantirishdagi o‘rni beqiyosdir. Talabalarni badiiy matn asosida mustaqil va ijodiy izlanishga yo‘naltirish nafaqat ularning shaxsiy rivojlanishiga, balki jamiyat taraqqiyotiga ham bevosita hissa qo‘shadi. Talabada ijtimoiy faol, zamonaviy qarashlarga ega, innovatsion tafakkur bilan ilgari siljiydigan kuchli shaxs yetishib chiqadi. Zamonaviy pedagogik tajriba va ilmiy manbalar asosida shuni yanglishmasdan ta’kidlash mumkinki, badiiy adabiyot ta’siri, to‘g‘ri tanlangan metod va har bir talabaning insoniy qadriga hurmat asosida olib borilgan didaktik va ijodiy faoliyat asosida o‘z samarasini beradi. Bu esa talabalarda kreativ fikrlash ko‘nikmasining taraqqiyoti uchun mustahkam zamin yaratadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Nazarov, S. (2022). “Badiiy adabiyot va zamonaviy ta’lim tizimi”, Toshkent: O‘zbekiston Milliy universiteti nashriyoti.
2. Karimova, X. (2020). “Kreativ fikrlash nazariyasi va uni rivojlantirish yo‘llari”, Samarqand: Oliy ta’lim nashr.
3. Yoqubov, B. (2019). “Talabalar uchun adabiy metodika”, Namangan: Innovatsion pedagogika markazi.
4. G‘aniyeva, S. (2021). “Badiiy tafakkur va kreativ kompetensiya”, Qarshi: Nasaf universiteti bosmaxonasi.
5. Abdullayeva, Q. (2023). “O‘zbek adabiyoti va kreativ pedagogika”, Farg‘ona: Ilm ziyo mualliflik markazi.
6. Ergasheva, M. (2018). “Kreativlik va adabiy obraz muammosi”, Buxoro: Buxoro davlat universiteti nashriyoti.
7. G‘afurov, I. (2021). “Pedagogik innovatsiyalar va kreativ fikrlash metodikasi”, Toshkent: O‘qituvchi.

ISSN 3030-3907